

ASPECTE MORFOSINTACTICE ALE VERSIUNILOR ROMÂNEȘTI DIN *AFORISMELE* LUI A. SCHOPENHAUER. CLASA GRAMATICALĂ A ADJECTIVULUI

Cecilia-Iuliana VÂRLAN
Universitatea „Ovidius” din Constanța
varlan_c@yahoo.com

Abstract: The present paper emphasizes the difficulties in translating philosophical texts in general, with a special interest in Romanian translations of German philosophical writings. The focus was set on one of the late works of Arthur Schopenhauer, [*Aphorisms*] *On the Wisdom of Life*, and on its Romanian translation, with the purpose of contrastively and diachronically analysing the various existent versions of the translation and their influence on the development of the target-language (Romanian).

The types of analysis which have been used in our research are description and contrastive typology. Various versions of the Romanian translation of the *Aphorisms* have been compared with the original text and with one another, in order to diachronically analyse the translation methods and strategies that have been used in the process of transposing the German original text into an adequate Romanian one. The linguistic analysis concentrated on the grammatical class of adjectives and had the purpose of understanding the way various elements of this word class corresponds with their Romanian equivalents and of drawing conclusions regarding a possible typology of translation strategies used for them.

Keywords: translation studies; German philosophy; Romanian language; linguistic analysis; adjectives.

1. Introducere

Prezenta lucrare reprezintă o examinare detaliată a clasei gramaticale a adjectivului prezentă într-un fragment de text extras din cuprinsul unei opere de maturitate a lui Arthur Schopenhauer, *Aforisme asupra înțepciunii în viață*¹. Scopul aceste analize este acela de a urmări modul de echivalare în limba română a acestui tip de lexeme și de a extrage concluzii referitoare la eventuala tipologie a strategiilor de traducere utilizate pentru acestea. O examinare detaliată a echivalării în românește a unei clase gramaticale, realizată pe întreg textul *Aforismelor*, nu ar putea fi cuprinsă de o lucrare ca cea de față, astfel încât, pentru exemplificare, ne-am rezumat la un singur fragment, pe care îl considerăm, pe de o parte, reprezentativ pentru stilul lui Arthur Schopenhauer, iar pe de alta, suficient de extins pentru a acoperi cât mai multe situații de traducere. Merită să subliniem faptul că, pe parcursul analizei noastre, nu am pierdut din vedere întregul, adică *Aforismele* în integralitatea lor. Astfel, concluziile

¹ Pe parcursul prezentei lucrări, acestea vor fi denumite *Aforisme*.

fundamentate pe cercetarea detaliată a acestui fragment ales spre exemplificare își vor păstra valabilitatea la nivelul întregii lucrări.

Analiza are o dubla perspectivă, prin aceea că urmărim simultan două direcții, și anume, cea sincronică, prin analiza contrastivă dintre original (text-sursă) și traducere (text-țintă), și cea diacronică, prin punerea în paralel a diferitelor variante ale versiunii românești, realizate în momente diferite, de același autor, junimistul Titu Maiorescu.

Fragmentul original, ales drept text-sursă, este plasat spre finalul primului capitol, intitulat „Împărțire fundamentală”. Pornind de la teza lui Aristotel cu privire la existența a trei tipuri de bunuri (ale sufletului, ale corpului și bunurile exterioare), Arthur Schopenhauer descrie, în acest capitol, viziunea sa asupra triadei fundamentale prin care se definește viața omenească - ce ești, ce ai, ce reprezinți - și arată că fericirea în viață poate și trebuie să fie considerată din toate aceste trei puncte de vedere. Fragmentul selectat de noi reprezintă o sinteză a reflecțiilor sale introductive, care îl vor conduce pe filosof spre concluzia că personalitatea („ceea ce ești”) este lucrul cel mai important în obținerea fericirii, deși nici celelalte două aspecte ale vieții nu trebuie neglijate.

2. Aspecte generale

În această lucrare, vor fi discutate adjectivele prototipice, ca aparținând unei clase de cuvinte flexibile care pot exprima proprietăți ale entităților sau care pot restrânge clasa de referenți prin calitățile pe care le atașează acestora. În conformitate cu criteriile actuale de clasificare ale gramaticilor actuale², din această discuție vor fi excluse adjectivele pronominale și numeralele utilizate adjectival, care, deși participă la fenomenul de acord cu regentul, sunt considerate la clasa pronumelui, respectiv a numeralului.

Pentru o mai bună privire de ansamblu asupra relației original-traducere, am introdus o *Anexă*, pe care am realizat-o sub formă de tabel cu trei coloane (plus o coloană suplimentară, în stânga, care include numerotarea rândurilor, sub forma r. 1, r. 2, etc., în vederea orientării rapide în text). Fragmentul original, în limba germană, selectat pentru analiza noastră, este un extras din capitolul I al *Aforismelor*, pentru care am utilizat o ediție bibliofilă³ a Bibliotecii Naționale a Germaniei, care, conform casetei redacționale, reproduce textul original și autorizat de însuși autorul lucrării. Acest fragment a fost inserat în *Anexă*, în coloana denumită „Textul-sursă (TS)”.

Textul-țintă este reprezentat de diferitele variante de traducere în limba română, toate realizate de Titu Maiorescu pe parcursul a patruzeci de

² Gabriela Pană Dindelegan (coord.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române (GBLR)*, București: Editura Univers Enciclopedic Gold.

³ Hans-Peter Haack, Carmen Haack (Hrsg.), 2013, *Schopenhauer: Aphorismen zur Lebensweisheit*, Leipzig: Antiquariat und Verlag Dr. Haack. Acest text a fost coroborat cu : Julius Frauenstädt (Hrsg.), 1891, *Arthur Schopenhauer's Sämtliche Werke*. 2. Aufl. Neue ausg. Fünfter Band. Leipzig: F. A. Brockhaus, pp. 331 – 530.

ani (1872 - 1912)⁴. Pentru acestea am adoptat notații care includ indici referitori la anul publicării respectivei traduceri: A_{72/76}, A₈₀ și A₁₂. Examinând variantele de traducere în românește ale fragmentului respectiv, am descoperit extrem de puține diferențe între A₇₂ și A₇₆, pe de o parte, și între A₈₀ și A₁₂, pe de altă parte. De altfel, acest lucru este valabil pentru întreaga lucrare analizată. Din acest motiv, am considerat că, pentru examinarea paralelă diacronică, putem restrânge variantele de traducere la două: prima, notată A_{72/76}, introdusă în coloana a doua din tabel, denumită „Textul-țintă 1- A_{72/76} (TȚ1)”, și o a doua, introdusă în coloana a treia, numită „Textul-țintă 2 – A₈₀, A₁₂ (TȚ2)”, corespunzătoare variantei A₈₀, care este aproape identică cu cea definitivă, din 1912 (A₁₂). Puținele diferențe care există totuși între diferitele variante, în interiorul fiecărui text-țintă denumit de noi TȚ1, respectiv TȚ2, vor fi semnalate și analizate punctual, la momentul ocurenței lor.

3. Particularități lexico-morfologice și semantice

Din punct de vedere constructiv, numărul total al adjectivelor prezente în textul-sursă se împarte aproximativ egal între adjective simple, neanalizabile din perspectiva acestui criteriu (13) și adjective construite prin derivare sau provenite din participii (18).

Adjectivele simple din TS au fost echivalate, în general, fără dificultate, prin inserarea în TȚ a corespondenților direcți, prevăzuți de dicționarele bilingve. Există, însă, câteva cazuri care au ridicat dificultăți traducătorului, după cum se poate observa din faptul că au fost traduse diferit pe parcursul aceluiași text (aceleiași variante de traducere) sau din modificările operate în diversele variante cu privire la același lexem. Vom ilustra, mai jos, aceste cazuri:

- adjectivul *groß*, cu triplă ocurență în TS, a fost echivalat de două ori prin „mare” (r.9 și r. 36) și o dată prin „intinse” (r. 20); motivația pentru alegerea acestuia din urmă rezidă - fără să eludăm componenta spațială a semanticii sale, care implică proprietăți funciare - în atenția pe care traducătorul o acorda stilului, deoarece o exprimare de tipul „unei averi mari” nu i se va fi părut prea fericită;
- același adjectiv *groß* (r. 20), a fost echivalat, în TȚ1, prin „intinse”, traducătorul revenind, în TȚ2, cu sintagma „prea mari”, probabil din dorința de consecvență, pe parcursul aceluiași text. Pentru a salva ceea ce i se va fi

⁴ Arthur Schopenhauer, 1872, „Aforisme pentru înțelepciunea în viață“. Traducere de T. Maiorescu, în: *Convorbiri Literare*, anul VI, nr. 8, Iași: Tipografia Societății Junimea; Arthur Schopenhauer, 1876-1877, „Aforisme pentru înțelepciunea în viață“. Traducere de T. Maiorescu, în: *Convorbiri Literare*, anul X, nr. 1-12, Iași: Tipografia Societății Junimea; Arthur Schopenhauer, 1890, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*. Traducere de Titu Maiorescu. București: Editura Librăriei Socecu & Comp.; Arthur Schopenhauer, 1969, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*. Traducere de Titu Maiorescu. Text stabilit de Domnica Filimon-Stoicescu. Studiu introductiv de Prof. univ. Liviu Rusu. București: Editura pentru Literatură Universală. Această ultimă ediție reproduce, conform editorilor, ultima traducere a *Aforismelor*, publicată antum de Titu Maiorescu, în 1912.

părut nepotrivit în legătură cu expresia «unei averi mari», a inserat înaintea adjectivului un semiadverb de intensitate: „unei averi prea mari”;

- adjectivul *leer* (r. 29) a fost echivalat prin „gol”, în TȚ1 și prin „inchisă” în TȚ2; această modificare de la o variantă la alta a fost determinată de modificarea traducerii regentului *Geist* („spirit” în TȚ1, „minte” în TȚ2); probabil că o traducere literală al lui *leer* („gol”, în TȚ1) nu a mai corespuns cerințelor stilistice de combinare cu substantivul „minte”, de aceea a recurs la un sinonim metaforic („inchisă”);

- adjectivul *gut* (r. 35), deși nu ar ridica niciun fel de dificultate de traducere, a rămas neechivalat în TȚ, împreună cu întreaga circumstanțială condițională (*wenn das Glück gut war*) în care este inserat.

Derivatele sunt, în principal, construite prin sufixare, singurul prefix prezent fiind cel negativ *un-*, care se suprapune, de fapt, peste construcția deja sufixată:

- *unglücklich* (r. 10) – „nefericiți”;
- *unvermeidlichen* (r. 19) – „neapăratele”;
- *unempänglich* (r. 30) – „neimpresionabil” (TȚ1)/„neprimitoare” (TȚ2);
- *unzugänglich* (r. 31) – „refusate” (TȚ1)/ „străine” (TȚ2).

În TȚ, corespondentul lui *un-* este, cu o singură excepție, prefixul de origine slavă „ne-”, extrem de frecvent și de productiv într-o perioadă în care procedeul de prefixare cu „in-”, de origine latină, dispărea din limba română, pentru a fi re-adoptat mai târziu, pe cale cultă⁵.

Așadar, este de înțeles de ce Titu Maiorescu a preferat derivatele cu „ne-”; dar, în timp ce *unglücklich* a fost echivalat, fără dificultate, prin „nefericiți”, este evident că celelalte trei adjective au creat probleme la transferul în limba română. O soluție adecvată ar fi fost găsirea unor corespondenți care să fie construiți cu prefixul de origine latină „in-”, de exemplu: «inevitabil» pentru *unvermeidlich*, «insensibil» pentru *unempänglich*, respectiv «inaccesibil» pentru *unzugänglich*, toate aceste lexeme regăsindu-se - totuși - în dicționarele limbii române de la momentul realizării traducerii⁶. Probabil că T. Maiorescu le-a evitat, părăndu-i-se ca nefăcând parte din vocabularul obișnuit al cititorilor săi.

În cele ce urmează, vom trece în revistă derivatele sufixate din TS (care sunt postverbale sau postsubstantivale), precum și corespondenții lor din TȚ:

- a) *-lich*: *eigentlich* (r. 8) „propriu”;
- (r. 17) „propriu”/„adevărat”;
- unglücklich* (r. 10) „nefericit”;

⁵ Tomasz Klimkowski, „Două prefixe românești de origine slavă: ne- și răs/z-, în: *Anales Universitatis Apulensis. Seria Philologica*, 11, Alba-Iulia, 2010, Tom 1, pp. 233 – 240, <http://www.academia.edu/7540262/> Dou%C4%83prefixe_de_origine_slav%C4%83ne_%C8%99i_r%C4%83s_z (Mai 14, 2015).

⁶ Lazăr Șăineanu, 1908, *Dicționar universal al limbei române*, a opta edițiune, revăzut și adăogit la Ediția VI-a, Editura „Scrisul românesc”, www.dacoromanica.ro, s. v. *inevitabil*, s. v. *insensibil* și s. v. *inaccesibil*.

<i>wirklich</i> (r. 15)	„real”;
<i>natürlich</i> (r. 15)	„natural”/„firesc”;
<i>unvermeidlich</i> (r. 19)	„neapărat”;
<i>unempänglich</i> (r. 30)	„neimpresionabil”/„neprimitor”;
<i>unzugänglich</i> (r. 31)	„refuzat”;
<i>sinnlich</i> (r. 32)	„senzual”;
b) -ig: <i>geistig</i> (r. 13)	„intelectual” (adverb);
<i>flüchtig</i> (r. 31)	„fugitiv”/„trecător”;
c) -haft: <i>ernsthaft</i> (r. 39)	„serios”;
d) -los: <i>rastlos</i> (r. 25)	„neobosit”;
e) -en: <i>vorhanden</i> (r. 27)	- (adjectivul categorial postsubstantival

vorhanden nu are un corespondent direct, ci a fost echivalat printr-o relativă introdusă prin pronumele relativ „ce”).

Primele trei sufixe din lista de mai sus (-lich, -ig și -haft) se atașează substantivelor sau verbelor, pentru a descrie proprietăți pe baza caracteristicilor entităților exprimate de substantiv sau a comportamentelor exprimate de verb. În TȚ remarcăm existența unui număr mult mai mare de sufixe corespunzătoare celor din TS: „-al” („real”, „natural”, „senzual”, „intelectual”), „-at” („adevărat”, „neapărat”), „-it” („nefericit”), „-tor” („neprimitor”, „trecător”), „-bil” („neimpresionabil”), „-esc” („firesc”), „-iv” („fugitiv”) și „-os” („serios”), confirmându-se afirmația că, în limba română, procedeul sufixării este mult mai bine reprezentat decât în limba germană⁷.

În exemplul d) din lista de mai sus (-los) este vorba despre un așa-numit sufixoid⁸, aflat la granița dintre procedeul de sufixare și cel de compunere, întrucât semantica sufixului este puternică și independentă de cuvântul de bază (-los are sensul de „fără”). Pentru evitarea introducerii unei locuțiuni adjectivale care să includă prepoziția „fără”, soluția din TȚ a fost aceea de a da, drept echivalent, un adjectiv prefixat cu „ne-” („neobosit”).

Sufixul -en din exemplul e) este atașat unui substantiv (*Vorhand*), alcătuind un adjectiv care nu se regăsește în TȚ sub forma unui corespondent direct, deși acesta există în limbă la momentul traducerii (de exemplu, *disponibil*⁹), ci sub forma unei subordonate relative, al cărei regent este substantivul echivalent celui față de care adjectivul din TS funcționează în calitate de modificator:

(r. 26)

TS: *den schon vorhandenen Reichthum*

TȚ: „bogația ce o posed deja”.

⁷ Ulrich Engel, et. al., 1993, *Kontrastive Grammatik deutsch-rumänisch*, Heidelberg: Julius Groos Verlag, p. 619.

⁸ *Id.*, p. 624.

⁹ Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 213.

Cu toate că, în acest caz, mesajul transmis în TȚ nu este distorsionat în raport cu TS, pare mai adecvată, din punct de vedere sintactic și stilistic, inserarea unui adjectivul postverbal, precum „existentă” sau „disponibilă”, aceste lexeme fiind, de fapt, sinonime directe pentru adjectivul din TS, prevăzute de dicționarele bilingve¹⁰.

O situație asemănătoare, în care adjectivul din TS nu se regăsește ca atare în TȚ, se referă la lexemul *kostenden* (r. 32), care este un *Partizip I* (echivalentul gerunziului românesc), utilizat adjectival. Corespondentul său direct ar fi „costând/ă”, dar folosirea lui în acest context este inacceptabilă, prin urmare, traducătorul a ales soluția de a insera o subordonată relativă care să expliciteze, în TȚ, conținutului semantic al adjectivului german din TS: „care le cer”.

Efectuând o analiză inversă, adică pornind de la textul-țintă înspre cel sursă, putem remarca existența unor adjective suplimentare, ai căror corespondenți nu se regăsesc, ca atare, în fragmentul original:

- „fals” (în TȚ1) face parte din grupul prepozițional „în sensul fals”, pe care traducătorul l-a selectat pentru a acoperi semantica prefixului verbal *miß-* al participiului *mißdeutet* (r. 6), din TS, și care, conform gramaticilor limbii germane, neagă acțiunea descrisă de verbul de bază (aici: *deuten*), indicând-o drept falsă. Participiul *mißdeutet* a fost echivalat prin utilizarea unui conjunctiv care a reținut doar sensul verbului de bază *deuten*, în timp ce prefixul a fost echivalat prin grupul prepozițional amintit mai sus, care include adjectivul „fals”. În TȚ2, traducătorul inserează adjectivul „greșit”, în locul lui „fals”, renunțând, din nou, la un lexem de origine latină, în favoarea unui de proveniență slavă;

- „necunoscut” este un adjectiv, care funcționează ca NP pentru copulativul „remâne”, alcătuind împreună cu acesta un complex verbal, prin care a fost echivalat verbul german *kennt*, urmat de complementul său direct *nichts* (r. 29), schimbându-se - astfel - structura întregii secvențe sintactice din TS construite în jurul verbului din TS.

Fiind o clasă de cuvinte flexibile, atât în germană, cât și în română, adjectivul preia informațiile referitoare la categoriile gramaticale (gen, număr și caz) de la regentul său (pentru simplificarea discuției, considerăm, aici, ca regent, substantivul împreună cu articolul său). În ceea ce privește poziționarea sa față de regent, adjectivele care funcționează ca modificatori ai substantivelor sau ai substituiților lor, le precedă pe acestea în limba germană; în română, însă, normele de utilizare ale adjectivelor-modificatori prevăd ca acestea să apară în poziție postpusă. Plasarea lor diferită (în fața substantivelor) implică - de cele mai multe ori - transformări stilistice (nuanțări poetice, evitarea unor exprimări greoaie sau cacofonice etc.). În TȚ1 există cinci situații de ocurență în care adjectivele preced regentului, două dintre ele fiind modificate în TȚ2, în sensul adoptării poziției postpuse a acestora:

¹⁰ DGR, s. v. *vorhanden*.

- (r. 2) TȚ1: „a primei noastre rubrice”/ TȚ2: „a rubricii noastre dintăi”;
- (r. 8) TȚ1: „propria bogăție”/ TȚ2: „bogăția cea mare”;
- (r. 17) TȚ1: „de puțină inriurire”/ TȚ2: „de puțină însemnătate”;
- (r. 17) TȚ1: „propriului nostru bine”/ TȚ2: „adevăratului nostru bine”;
- (r. 18) TȚ1, TȚ2: „multele și neapăratele griji”.

Așa cum precizam anterior, T. Maiorescu a intervenit asupra poziționării adjectivelor, în TȚ2 (adică la revizuirea traducerii), doar în primele două situații prezentate mai sus. Intenția sa a fost, probabil, aceea de a rămâne consecvent normelor de utilizare a limbii române referitoare la poziția postpusă față de regent. În celelalte exemple pe care le-am extras aici, traducătorul nu a mai făcut schimbările respective, intervenind - pe alocuri - doar la nivel lexical și considerând - pe bună dreptate - că exprimarea nu prejudiciază și nici nu modifică stilistic mesajul din TS.

O diferență remarcabilă între cele două limbi este cea referitoare la utilizarea adjectivului ca nume predicativ: în limba germană, un astfel de adjectiv se utilizează întotdeauna la forma sa neflexată, în timp ce, în limba română, adjectivul primește mărci de gen, număr și caz de la nominalul la care se raportează. O situație de acest gen este detaliată mai jos, dar nu insistăm asupra ei, deoarece ea este conformă cu normele de utilizare din ambele limbi implicate în traducere:

(r. 29) TS: *sein Geist ist leer* (*leer* = formă nedeclinată);

TȚ1: „spiritul lor este gol” („gol” = adj. cu mărci de n., sg., N., preluate de la substantivul „spirit”);

TȚ2: „mintea lor este închisă” („închisă” = adj. cu mărci de f., sg., N., preluate de la substantivul „mintea”).

Dintre adjectivele gradabile din TS, doar trei sunt utilizate la un grad de comparație diferit de cel pozitiv:

- *höchsten* (r. 30) - „cele mai înalte” (gradul superlativ relativ; deși se construiește diferit în cele două limbi, el este redat conform normelor: sintetic în TS, analitic în TȚ);

- *recht großen* (r. 20) – „foarte mare” (gradul superlativ absolut; în TS este realizat prin inserarea modificatorului *recht*, cu sensul de *sehr* («foarte»), iar în TȚ este redat, conform normelor, adică analitic, prin utilizarea semiadverbului de gradare „foarte”)

- *ebenso thöricht* (r. 40) – „tot așa de nebună” (gradul comparativ de egalitate; în ambele limbi se realizează analitic: în TS prin adverbul *ebenso* («la fel de»), în TȚ prin locuțiunea adverbială „tot așa de”).

4. Concluzii referitoare la comportamentul categoriei gramaticale a adjectivului în versiunile românești ale Aforismelor

În urma analizei clasei gramaticale a adjectivului, aplicate - contrastiv - asupra lexemelor din TS și a celor din TȚ (cu variantele respective) pe care le-am discutat aici, suntem îndreptățiți a trage câteva concluzii, după cum urmează:

a) Acest tip de lexeme au fost echivalate, în general, fără dificultate, prin inserarea în TȚ a corespondenților direcți, prevăzuți de dicționarele bilingve. Există, însă, câteva cazuri care au ridicat dificultăți traducătorului, fapt dovedit de modificările pe care traducătorul le-a făcut, de la o variantă la alta a versiunii românești;

b) TȚ include un număr suplimentar de adjective față de TS; acest număr suplimentar a rezultat în urma faptului că traducătorul a apelat la anumite strategii de traducere, precum parafrizarea sau modalizarea, pentru termeni aparținând unor clase lexico-gramaticale altele decât adjectivul (verb, adverb). În acest sens, se poate spune că echivalarea verbelor a fost cea care a creat traducătorului cele mai mari dificultăți, soluția aplicată fiind parafrizarea sau inserarea unei locuțiuni verbale, care includea și un adjectiv suplimentar față de TS. Dăm aici un exemplu concludent:

(r. 6) *nicht mißdeutet werden darf* - „nu trebuie să se interpreteze în sensul fals” (TȚ1),

„nu trebuie să se întoarcă în înțelesul greșit” (TȚ2);

c) Sub aspect morfologic și etimologic, se reconfirmă concluzia la care am ajuns și în alte studii ale noastre, și anume aceea că, în contextul strategiei de traducere literală pe care aplicat-o consecvent în varianta inițială (A_{72/76}, denumită aici TȚ1), Titu Maiorescu a utilizat o serie de neologisme de origine latină sau împrumuturi din limba franceză, pe care s-a străduit apoi, la revizuirea traducerii (A₉₀, inclusă aici în ceea ce am denumit TȚ2), să le înlocuiască cu termeni autohtoni, mulți dintre ei proveniți din slavă. De exemplu:

○ Neologisme de origine latină înlocuite cu lexeme de etimologie slavă

▪ (r. 7) „fals” (în TȚ1) → „greșit” (în TȚ2);

▪ (r. 30) „neimpresionabil” (în TȚ1) → „neprimitoare” (în TȚ2);

○ Împrumuturi din franceză înlocuite cu termeni autohtoni, deja înrădăcinați în vocabularul românesc:

▪ (r. 32) „refusate” (în TȚ1) → „străine” (în TȚ2) (de etimologie necunoscută).

d) De cele mai multe ori, prefixul german *un-* se regăsește, în TȚ, sub forma „ne-”, prefix de origine slavă (vezi adjectivele „neimpresionabil”, „neprimitoare”). Titu Maiorescu a evitat prefixarea cu „in-”, deși această soluție pare, uneori, mai adecvată.

e) Limbajul filosofic românesc, insuficient dezvoltat la vremea când Titu Maiorescu își realiza traducerile, a ridicat dificultăți suplimentare în efortul său de a echivala un text filosofic german. Fragmentul analizat de noi a relevat, de exemplu, dificultatea în a-l traduce pe *Geist*, din compusul *Geistesbildung* (r.11), care apare ca „spiritul”, în TȚ1, pentru a fi înlocuit de „mintea”, în TȚ2; în același timp, adjectivul *geistig* (r. 13), care aparține familiei lexicale a lui *Geist*, a fost echivalat prin adverbul „intelectual”. Tot în această arie se înscrie și adjectivul *natürliche* (r. 15), care apare tradus literal în TȚ1, „naturale”, urmând a fi înlocuit, în TȚ2, cu lexemul „firești”.

Limbajul filosofic, o adevărată «piatră de încercare» pentru orice traducător, a fost cel care i-a oferit prilejul lui Titu Maiorescu să-și manifeste atât abilitățile, cât și creativitatea în acest domeniu. În momentul în care a pornit admirabila sa întreprindere de a traduce o lucrare filosofică aparținând culturii germane, învățatul junimist se afla într-o poziție dezavantajată, determinată de faptul că limbajul filosofic românesc era net inferior, ca stadiu de dezvoltare, celui german. Din acest motiv, se poate afirma cu claritate că Titu Maiorescu a încercat permanent și, în cea mai mare parte, a și reușit - cu mijloacele lingvistice limitate de care dispunea la acea vreme - să păstreze echilibrul dintre cele două responsabilități pe care le impune munca de traducător: cea de a rămâne fidel textului-sursă și cea de a se face înțeles de cât mai mulți dintre cititorii săi.

Notă

Prezentul articol este o prelucrare a unui mic fragment din teza de doctorat „Traduceri românești din Aforismele lui Arthur Schopenhauer. O analiză diacronică”, pe care am realizat-o sub îndrumarea domnului profesor universitar Petre Gheorghe Bârlea și pe care am susținut-o în septembrie 2015, la Universitatea Ovidius din Constanța. Îndrăznesc aici, în prea puține cuvinte, să-mi exprim profunda considerație și recunoștința pentru îndrumările sale sistematice și exigente, dar și pentru sprijinul substanțial pe care l-am simțit în permanență, pe întreg parcursul pregătirii mele ca aspirant la titlul de „Doctor în filologie”.

Bibliografie

- *** *Dicționar german-român (DGR)*, 2010, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti” al Academiei Române, București: Univers Enciclopedic Gold.
- ENGEL, Ulrich, *et. al.*, 1993, *Kontrastive Grammatik deutsch-rumänisch*, Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- HAACK, Hans-Peter, HAACK, Carmen (Hrsg.), 2013, *Schopenhauer: Aphorismen zur Lebensweisheit*, Leipzig: Antiquariat und Verlag Dr. Haack.
- KLIMKOWSKI, Tomasz, „Două prefixe românești de origine slavă: ne- și răs/z-”, în: *Anales Universitatis Apulensis. Seria Philologica*, 11, Alba-Iulia, 2010, Tom 1, pp. 233 – 240,
http://www.academia.edu/7540262/Dou%C4%83_prefixe_de_origine_slav%C4%83_ne-%C8%99i_r%C4%83s_z (Mai 14, 2015)
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (coord.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române (GBLR)*, București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- SCHOPENHAUER, Arthur, 1872, „Aforisme pentru înțelepciunea în viață”. Traducere de T. Maiorescu, în: *Convorbiri Literare*, anul VI, nr. 8, Iași: Tipografia Societății Junimea.

- SCHOPENHAUER, Arthur, 1876-1877, „Aforisme pentru înțelepciunea în viață”. Traducere de T. Maiorescu, în: *Convorbiri Literare*, anul X, nr. 1-12, Iași: Tipografia Societății Junimea.
- SCHOPENHAUER, Arthur, 1890, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*. Traducere de Titu Maiorescu. București: Editura Librăriei Socecu & Comp.
- SCHOPENHAUER, Arthur, 1891, „Aphorismen zur Lebensweisheit”, în: *Sämtliche Werke*. Herausgegeben von Julius Frauenstädt. Zweite Auflage. Neue Ausgabe. Leipzig: Brockhaus, pp. 331 – 530.
- SCHOPENHAUER, Arthur, 1969, *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*. Traducere de Titu Maiorescu. Text stabilit de Domnica Filimon-Stoicescu. Studiu introductiv de Prof. univ. Liviu Rusu. București: Editura pentru Literatură Universală.
- ȘĂINEANU, Lazăr, 1908, *Dicționar universal al limbei române*, a opta edițiune, revăzut și adăogit la Ediția VI-a, Editura „Scrisul românesc”, www.dacoromanica.ro.

Anexă

Nr. rând	Textul sursă (TS)	Textul țintă 1 - A _{72/76} (T ₁)	Textul țintă 2 - A ₈₀ , A ₁₂ (T ₂)
r. 1	Aus dem	Dar din	Dar din
r. 2	entschiedenen	preponderanța	precumpănirea
r. 3	Uebergewicht	hotărîtă a primei	hotărîtă a
r. 4	unsrer ersten	noastre rubrice asupra	rubricii noastre
r. 5	Rubrik über die	celorlalte doue	celorlalte asupra
r. 6	beiden andern geht	urmează încă regula,	urmează încă
r. 7	aber auch hervor,	că este mai înțelept	regula, că este
r. 8	daß es weiser ist,	de a stărui întru	mai înțelept de
r. 9	auf Erhaltung	conservarea/păstrarea	a stărui întru
r.10	seiner Gesundheit	sănătății și întru	desvol-
r.11	und auf Ausbildung	desvélirea	tarea
r.12	seiner Fähigkeiten,	facultăților, decât	facultăților,
r.13	als auf Erwerbung	întru dobândirea	deci întru
r.14	von Reichthum	avuției; ceea ce ănsă	dobândirea
r.15	hinzuarbeiten; was	nu trebuie să se	avuției; ceea ce
r.16	jedoch nicht dahin	interpreteze în sensul	ănsă nu trebuie
r.17	mißdeutet werden	fals, ca să se	să se întorcă
r.18	darf, daß man den	negrijească	în înțelesul
r.19	Erwerb des	agonisirea celor	greșit, ca să se
r.20	Nöthigen und	trebuincioase și	negrijească
r.21	Angemessenen	potrivite. Dar propria	agonisirea celor
r.22	vernachlässigen	bogăție, adică	trebuincioase
r.23	sollte. Aber	abundanța mare, are	(și potrivite).
r.24	eigentlicher	puțin efect pentru	La dreptul
r.25	Reichthum,	fericirea noastră; din	vorbînd,
r.26	d. h. großer	care cauză mulți	bogăția cea
r.27	Ueberfluß, vermag	bogați sunt nefericiți,	mare face puțin
r.28	wenig zu unserm	fiindcă sunt fără	pentru fericirea
r.29	Glück; daher viele	cultura spiritului, fără	noastră; din
r.30	Reiche sich	cunoștințe și de aceea	care cauză
r.31	unglücklich fühlen;	fără vre un interes	mulți bogați se
r.32	weil sie ohne	obiectiv, care să-i	sînt nefericiți,
r.33	eigentliche	pună în stare a se	fiindcă sunt
r.34	Geistesbildung,	ocupa intelectual.	fără cultura
r.35	ohne Kenntnisse	Căci ceea ce mai	minții, fără
r.36	und deshalb ohne	adaogă bogăția peste	cunoștințe și de
r.37	irgend ein	indestularea	aceea fără vre
r.38	objektives	trebuințelor reale și	un interes
r.39	Interesse, welches	naturale, este de	obiectiv, care
r.40	zu geistiger	puțină înriurire	să-i pună în
r.41	Beschäftigung	asupra propriului	stare a se ocupa
r.42	befähigen könnte,	nostru bine; din	intelectual.
	sind. Denn was der	contra, îl smintește	Căci ceea ce ne
	Reichthum über die	prin multele și	mai poate da
	Befriedigung der	neapăratele griji, ce	
	wirklichen und	provin din	
	natürlichen	conservarea/păstrarea	

	<p>Bedürfnisse hinaus noch leisten kann[,] ist von geringem Einfluß auf unser eigentliches Wohlbehagen, vielmehr wird dieses gestört durch die vielen unvermeidlichen Sorgen, welche die Erhaltung eines großen Besitzes herbeiführt. Dennoch aber sind die Menschen tausend Mal mehr bemüht, sich Reichthum, als Geistesbildung zu erwerben; während doch ganz gewiß was man ist, viel mehr zu unserm Glücke beiträgt, als was man hat. Gar Manchen daher sehn wir, in rastloser Geschäftigkeit, emsig wie die Ameise, vom Morgen bis zum Abend bemüht, den schon vorhandenen Reichthum zu vermehren. Ueber den engen Gesichtskreis des Bereichs der Mittel hiezu kennt er nichts: sein Geist ist leer, daher für alles Andere unempfänglich. Die höchsten Genüsse, die geistigen, sind ihm unzugänglich: durch die flüchtigen, sinnlichen, wenig Zeit, aber viel Geld kostenden, die er zwischendurch sich</p>	<p>unei averi întinse. Totuși oamenii caută de o mie de ori mai mult a dobândi bogăție, decât cultura spiritului; pe când de sigur ceea ce <i>suntem</i> contribuie cu mult mai mult la fericirea noastră decât ceea ce <i>avem</i>. Pe mulți dar îi vedem în mișcare neobosită, harnici ca furnicele lucrând de dimineață până sara pentru a-și înmulți bogăția ce o posed deja. Tot ce trece peste orizontul strimt al sferei mijloacelor pentru aceasta, le rămâne necunoscut; spiritul lor este gol, deaceia neimpresionabil pentru alte gândiri și simțiri. Plăcerile cele mai înalte, cele spirituale, le sunt refuzate; și în zadar cată a le înlocui prin cele fugitive, sensuale, ce și le permit din când în când și care le cer timp puțin și bani mulți. La sfârșitul vieții ca un rezultat al ei au, ce e drept, o grămadă foarte mare de bani înaintea lor, pe care o lasă acum moștenitorilor ca să o mai mărească sau poate să o risipească. O astfel de viață deși este condusă cu o fisionomie cât se poate de serioasă și importantă, este tot așa de nebună, ca o viață, a cărei simbol ar fi fost deadreptul</p>	<p>bogăția peste îndestularea trebuințelor reale și firești, este de puțină însemnătate pentru adevăratul nostru bine; din contra, îl împiedică prin multele și neapăratele griji, ce le aduce cu sine păstrarea unei averi prea mari. Totuși oamenii caută de o mie de ori mai mult a(-și) dobândi bogăție, decât cultura minții; pe când de sigur ceea ce <i>suntem</i> face mult mai mult pentru fericirea noastră decât ceea ce <i>avem</i>. Pe mulți (dar) îi vedem în mișcare neobosită, harnici ca furnicele lucrând de dimineață până sara pentru a-și mai spori bogăția ce o posed deja. Tot ce trece peste orizontul strimt al (sferei) mijloacelor pentru aceasta scop, le rămâne necunoscut; mintea lor este închisă, de aceea neprimitoare de</p>
--	--	---	--

	<p>erlaubt, sucht er vergeblich jene andern zu ersetzen. Am Ende seines Lebens hat er dann, als Resultat desselben, wenn das Glück gut war, wirklich einen recht großen Haufen Geld vor sich, welchen noch zu vermehren, oder aber durchzubringen, er jetzt seinen Erben überläßt. Ein solcher, wiewohl mit gar ernsthafter und wichtiger Miene durchgeführter Lebenslauf ist daher ebenso thöricht, wie manch anderer, der geradezu die Schellenkappe zum Symbol hatte.</p>	<p>clopoței caraghiozului.</p>	<p>alte gândiri și simțiri. Plăcerile cele mai inalte, cele spirituale, le sunt străine; și in zadar cată a le inlocui prin cele trecătoare, sensuale, ce și le îngăduesc din când in când și care le cer timp puțin și bani mulți. La sfîrșitul vieții ca un rezultat al ei au, ce e drept, o grămadă foarte mare de bani inaintea lor, pe care o lasă acum moștenitorilor ca să o mai mărească sau poate să o risipească. O astfel de viață deși cel ce o duce își dă un aer căt se poate de serioasă și importantă, este tot așa de nebună, ca o viață, a (al) cărei simbol ar fi fost de-adreptul masca arlechinului.</p>
--	--	--------------------------------	---

